

Алчевська Христина Данилівна [04(16).04.1841, м. Борзна, тепер Чернігівська обл. – 02(15).08.1920, м. Харків] – український педагог, письменниця, бібліограф, громадський діяч.

Христина Данилівна Алчевська, у дівочтві Журавльова, народилася 16 квітня 1841 р. в м. Борзна Чернігівської губернії у дворянській родині. Батько – Д. Журавльов – викладач міського училища, мати – дочка героя війни 1812 р. генерала Вуїча. Освіту здобула самотужки. Юність вона провела в Курську, куди переїхала її родина. Тут, навчаючи письма селянських дітей, уперше випробувала свої сили на ниві народної освіти. Вона з дитинства мріяла стати вчителькою, але отримати професійну освіту їй не вдалося. В часи революційної ситуації 60-х рр. XIX ст. під псевдонімом

“Українка” листувалася з російським революціонером – демократом О.Герценом, один з її листів надруковано в його часопису “Колокол”. У 1862 році Христина Данилівна одружилася з відомим підприємцем і меценатом Олексієм Алчевським і переїхала до Харкова. Тут молода жінка стала активним членом товариства “Громада”, діячі якого ставили перед собою мету відновити єдність інтелігенції з народом, сприяти народному просвітництву.

Христина Данилівна склала іспит на право викладати і у 1862 році заснувала приватну безплатну недільну школу для жінок. З 1862 до 1870 р. школа існувала нелегально, заняття відбувалися вдома у Алчевської. Потім школа знаходилася у приміщенні початкового училища, а в 1896 році за проектом А.Н.Бекетова для школи збудували власну споруду у Мироносицькому провулку – нині вул. Раднаркомівська, 9. Будинок вартістю 50 тис. руб. – єдине власне (тобто таке, що належало школі) приміщення серед усіх недільних шкіл Російської імперії. Школа проіснувала до 1919 року.

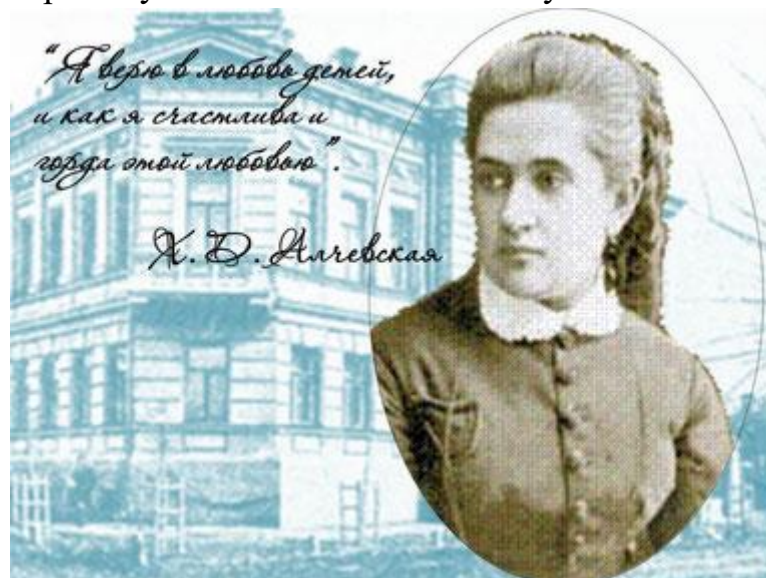
Христина Данилівна працювала з колективом педагогів – сподвижників. Безплатно викладали понад 100 учителів (серед яких – видатні учені Д.І.Багалій, В.Я.Данилевський). У цьому навчальному закладі в різний час

здобули освіту майже 17 тис. жінок. Керована Алчевською школа була навчальним закладом, який давав освіту значно ширшу, ніж звичайна недільна школа, крім того вона була методичним центром початкової освіти дорослого населення в Російській імперії. Викладачі -“недільники” на чолі з Х.Алчевською у своїй практиці використовували передові освітні методики. В Харківській приватній жіночій недільній школі апробувався та популяризувався звуковий метод навчання грамоти, розроблений К.Ушинським, метод бесіди, пояснювального та позакласного читання, центром якого була шкільна бібліотека, видавалися розроблені у школі “Програми з усіх предметів навчання в недільній школі для дорослих і малолітніх учнів”.

Для поповнення бібліотеки існувала особлива “Комісія з розгляду нових книг”. Від перших же днів діяльності школи запроваджено чіткий порядок видачі і прийому літератури: працівники бібліотеки (всього 24 особи) з метою визначення придатності книги для читання, з’ясування її переваг та недоліків обов’язково проводили з ученицями бесіди.

Поряд з уроками в недільній школі Х.Алчевської великого значення надавали позакласній роботі, особливо ж проведенню шкільних свят. Новорічні ялинки, прогулянки за місто, відвідування театрів, музично-театралізовані вистави були ефективними складовими виховного процесу. Унікальним явищем у діяльності Харківської приватної жіночої недільної школи став музей наочних посібників (таблиць, картин, альбомів, історичних та географічних карт, манекенів, чучел тощо) – єдиний у своєму роді, якого не мала жодна початкова школа Російської імперії. У 1896 р. музей налічував 434 експонати, причому, були посібники, спеціально виготовлені для цього музею.

До Алчевської приїздили педагоги з України, Кавказу, Росії вчитися, як організувати школи такого типу й вести в них заняття. У її салоні часто

збиралися визначні діячі науки й мистецтва. Серед них – літератори Г. Хоткевич, Олександр Олесь, Михайло Обачний (М. Косач), П. Куліш, Т. Рильський, М.Вороний.

Христина Алчевська неодноразово виступала в ролі ініціатора та співорганізатора освітянських виставок, у тому числі й міжнародних.

Робота школи була представлена на всесвітніх форумах у Москві, Нижньому Новгороді, на Антверпенській, Брюссельській, Чиказькій і двох Паризьких

міжнародних педагогічних виставках. У 1879 році Христина Данилівна влаштувала на власні кошти подібну до Харківської недільну школу в селі Олексіївці на Катеринославщині, в якій вчителював і письменник Борис Грінченко. Вона домогалася відкриття на Харківщині жіночих безплатних шкіл, збереження українських книг у бібліотеках та присвоєння парафіяльним школам імені Т.Г.Шевченка. За це її було притягнуто до суду. Алчевська була однією із засновників Харківського товариства поширення в народі грамотності, а також Першої безплатної народної бібліотеки-читальні. Поряд з просвітницькою,

Христина Данилівна займається літературною і науковопедагогічною, бібліографічною діяльністю. З ініціативи Алчевської та під її керівництвом було видано тритомний рекомендаційний покажчик книг “Что читать народу?” (1884–1906), який на виставках в Антверпені, Чикаго і Парижі отримав найвищі нагороди. У ньому понад 4 тис. рецензій, відгуків, анотацій близько 80 авторів (учителів, викладачів, професорів і просто читачів) на твори зарубіжної, російської та української літератури.

Сама Алчевська написала 1150 анотацій. Авторський колектив на чолі з нею підготував також 3-томний посібник “Книга взрослых” (1899–1900), що протягом 1899–1917 рр. витримав 40 видань. Вона – авторка мемуарів “Передуманное и пережитое” (1912), методичних статей з навчання дорослих, укладач “Каталога книг” та “Програм викладання у недільних школах”. Друкувала оповідання в журналі “Детское чтение”. Педагогічна діяльність Алчевської здобула всесвітнє визнання на Міжнародному конгресі приватної ініціативи у справі народної освіти (Франція, 1889). Її було обрано віцепрезидентом Міжнародної ліги освіти. Багато освітніх товариств обрали видатного педагога своїм почесним членом, вона удостоєна найвищих нагород – золотих та срібних медалей Московського й Петербурзького товариств поширення в народі писемності, почесних дипломів. Вся діяльність Христини Данилівни була прикладом служіння своєму народові, його мові. Незважаючи на заборону, вона відстоювала українську мову, народну пісню, пропагувала твори Т.Г. Шевченка. В садибі Алчевських у Харкові (тепер будинок Центру громадських зв'язків) у 1899 році з ініціативи Христини Данилівни було встановлено перший у світі пам'ятник Кобзареві (скульптор академік В. Беклемішев). Крім того, Друге Харківське повітове училище, попечителем якого була Алчевська, з її ініціативи стало першим навчальним закладом Росії, якому було присвоєно ім'я Т.Г.Шевченка. Вона зустрічалася й листувалася з І.Франком, М.Павликом, Л.Толстим, Ф.Достоевським, І.Тургенєвим, А.Чеховим, В.Короленком, Г.Успенським. Христина Данилівна Алчевська виростила та виховала славнозвісних дітей, які залишили помітний слід в історії вітчизняної науки та культури: Дмитро став кандидатом природничих наук, добре грав на віолончелі й малював, Іван – знаменитий оперний співак, Микола – педагог і громадський діяч, Григорій – композитор,

Христя – поетеса і педагог. Померла Христина Данилівна 15 серпня 1920 р. у Харкові. Самостійно здобула освіту. Організувала в Харкові Товариство грамотності, [першу громадську бібліотеку](#) (нині ХДНБ ім. В.Г. Короленка). Бібліографічна діяльність Алчевської пов'язана з жіночою недільною школою у Харкові, яку вона заснувала. (1862). У школі в різні часи здобули освіту 17 тис. неграмотних людей. До роботи в школі були залучені разом з учителями відомі науковці Харкова, вчені: М. Бекетов, [Д. Багалій](#), В. Данилевський та ін.

Надзвичайно важливим аспектом її діяльності як педагога було вивчення читацьких інтересів та запитів. Алчевська зробила вагомий внесок у методику та методологію бібліографії. Це був перший в Україні та Росії досвід вивчення читацьких інтересів і складання бібліографії на його основі. Алчевська очолила авторський колектив з укладання тритомного критико-бібліографічного покажчика літератури «Что читать народу?» (1884–1906), який витримав 17 перевидань. У ньому подано понад 4 тис. рецензій, відгуків, анотацій близько 80 авт. – учителів, викладачів і читачів на твори рос., укр. та зарубіжної літератури. Христина Данилівна склала найбільшу частину покажчика – літературну, в якій розглянуто 1680 видань. В усіх трьох томах для зручності вміщено алфавітні покажчики назв книг і прізвищ авторів. Крім того, в першому і другому томах вміщено «Каталоги книг народно-шкільних бібліотек». Х. Алчевська організувала підготовку тритомного посібника «Книга взрослых», що протягом 1899–1917 рр. витримав 40 видань.

Автор мемуарів «Передуманное и пережитое» (1912), багатьох статей у журналах «Русская мысль», «Вестник Европы», «Русская школа», «Северный вестник», газетах «Южный край», «Школа и жизнь» та ін. Упорядник «Каталога книг», «Програм викладання у недільних школах».

Учасник педагогічних виставок у Парижі (1890, 1900), Москві і Нижньому Новгороді (1895, 1896). Удостоєна вищих Міжнародних літературних і педагогічних нагород, золотих медалей Московського і Петербургського товариств поширення в народі грамотності. Була віце-президентом Міжнародної ліги освіти (1890). За матеріалами: <http://library.kharkov.ua/libdruk/LibKh-00000000015.pdf> ; <http://194.44.187.2/eljourn/1/Altschewska.pdf> <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/alchevska-kh-d/biografiya/> .